

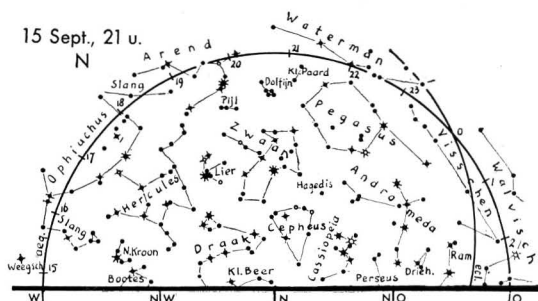
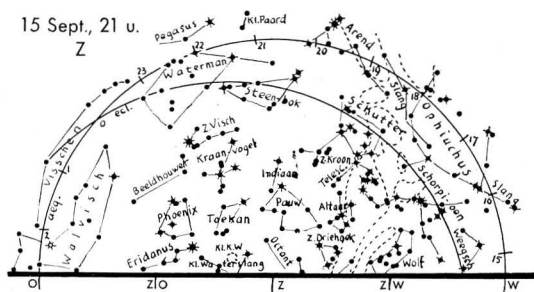
Behalve de „dansers” kent men bij muizen de „schudders”, die voortdurend met den kop heen en weer schudden, waarschijnlijk ook berustend op een oorafwijking, doch verschillend van die bij de dansers.

De schrijver zou het zeer op prijs stellen te vernemen of de bovengenoemde verschijnselen ook door anderen bij *Crocidura* of andere dieren zijn waargenomen.

Mawarstraat 12, Soerabaia.

ERNST DE VRIES.

DE STERRENHEMEL IN SEPTEMBER

GELDIGHEID DER STERRENKAARTJES:

15 Mei	15 Juni	15 Juli	15 Aug.	15 Sept.	15 Oct.
5 u.	3 u.	1 u.	23 u.	21 u.	19 u.

Aan het begin van iedere maand gelden zij één uur later, aan het einde één uur vroeger.

MAANPHASEN. — N. M. 5 Sept.; E. K. 13 Sept.; V. M. 20 Sept.; L. K. 27 Sept.

PLANETEN. — MERCURIUS, is in het begin der maand als avondster misschien nog even te zien (ondergang op den 1sten te 19.2 u.), verdwijnt dan uit het oog (onderste conjunctie op 14 Sept.) en bereikt op 30 Sept. de grootste westelijke elongatie (18°), maar zal dan nauwelijks als morgenster te vinden zijn (opkomst 4.8 u.).

VENUS komt tusschen half vier en vier uur op en is als morgenster waar te nemen. VENUS en Regulus (in de Leeuw) staan op 24 September in conjunctie.

MARS (R. K. 17.7 tot 18.0) beweegt zich snel van de Schorpioen naar de Schutter, maar gaat kort voor middernacht onder.

JUPITER (R. K. 19.3; in de Schutter, stationnair op 13 Sept.) gaat op 1 Sept. onder te 2.6 u., en op 30 Sept. te 0.6 u.

SATURNUS (R. K. 0.2 in de Visschen) komt op 25 Sept. in oppositie met de zon. De planeet is den geheelen nacht boven den horizon.

Leersum.

S. W. VISSER.

KORTE MEDEDEELINGEN

De roode haren van den loetoeng. — In de November-aflevering van dit tijdschrift, jg. 23, 1934, p. 225-226, werd de merkwaardige haarwisseling, die de zwarte loetoeng (*Semnopithecus maurus* SCHREB.) tijdens zijn jeugd doormaakt, behandeld. Deze aap wordt immers met een rood haarkleed geboren en heeft als volwassen dier een grauwwarte kleur. Deze kleurwisseling komt tot stand door het uitvallen van het roode haar, dat vervangen wordt door een nieuw, grijszwart haarkleed.

Er werd toen ook de aandacht gevestigd op het verschijnsel, dat in troepen zwarte loetoengs, vooral in Oost-Java, wel eens roodharige individuen voorkomen, en er werd in dat verband herinnerd aan de meening van KOHLBRUGGE, dat deze dieren hun jeugdkleed ook als volwassen dier zouden behouden. KOHLBRUGGE meent, dat op ouderen leeftijd de haarkleur-wisseling nog plaats vindt, hetgeen door DAMMERMAN in het naschrift wordt betwijfeld, daar wel zeer oude roodharige loetoengs zijn waargenomen, doch nooit een volwassen exemplaar in overgangskleed.

Dr DAMMERMAN was zoo vriendelijk mij haren af te staan van een volwassen, roodharig exemplaar. Hierdoor was het mogelijk, door een microscopisch onderzoek van het haar, iets naders

te weten te komen over dit merkwaardige verschijnsel. Helaas, is het door allerlei omstandigheden niet mogelijk geweest het resultaat van dit onderzoek eerder bekend te maken.

Bij het microscopisch onderzoek bleek, dat de haren, die zoo typisch zijn voor het foetus, geheel ontbreken. Deze haren eindigen in een zwarte punt, bezitten een rood middenstuk en zijn aan de basis licht gekleurd; men vindt ze over het geheele lichaam van het foetus verspreid, maar de volwassen roodharige aap mist ze ten eenenmale. De haren, die wij bij het volwassen dier aantreffen, hebben bijna alle een roode kleur welke gelijkmatig over het geheele haar verdeeld is en meestal vindt men hierin donkere kleurstofkorrels. Een geheel ander type dus. Deze roode kleur kan sterk wisselen aan intensiteit en tint: soms is hij veel geler, soms meer rood; tegelijk varieert ook het aantal grauwwarte kleurstofkorrels en zoo kan het haar talloze tinten aannemen, zooals roodbruin, grijs, kastanjebruin enz. Bovendien zijn er ook haren, die de roode kleurstof missen terwijl ook hun aantal grooten invloed kan hebben op de tint van het haarkleed. Van deze volwassen roodharige apen kunnen wij dus niet zeggen, dat zij hun jeugdkleed hebben behouden; evenals bij de normale individuen wordt dit vervangen, maar in plaats van een grijs-zwart pakje er voor in de plaats te krijgen, groeien er bij de roode loetoengs haren uit, die een roode kleurstof bevatten, zoodat hun definitieve kleur rood is.

Blaricum.

W. KEERS.

De vruchtzetting van *Plumeria*. — Het raadsel omtrent de vruchtzetting van *Plumeria*, waarover Dr VAN STEENIS in afl. 4 (1937) van dit tijdschrift spreekt, kan aanleiding tot de volgende overwegingen geven.

Daar de kambodja zich steeds vegetatief voortplant, moeten alle exemplaren van een bepaalde streek als één cloon worden opgevat. Indien nu *Plumeria* zelf-steriel is, hetgeen volgens de bestuivingsproeven van Dr VAN STEENIS het geval blijkt te zijn, kan binnen deze cloon geen vruchtzetting plaats vinden. Wanneer echter verschillende cloonen uit ver verwijderde streken (of door nieuwe import uit Zuid Amerika) bij elkaar worden gebracht, zou bestuiving en eventueel vruchtzetting wel mogelijk zijn. In de eerste plaats zou daarom het land van oorsprong van de vruchtdragende *Plumeria* in 's Lands Plantentuin bekend moeten zijn. Omdat daar zoo vele planten zijn ingevoerd, bestaat de kans, dat deze kambodja niet van de cloon uit de omgeving van Buitenzorg afstamt. Mocht deze verklaring juist zijn, dan is er echter nog een tweede raadsel op te lossen, namelijk waarom deze vruchtdragende Plantentuin-boomen ook het Buitenzorgsche *Plumeria*-cloon niet tot vruchtzetting kunnen brengen.

Er moet daarom nog een andere mogelijkheid in aanmerking worden genomen. Voortdurend vegetatief geteelde planten verliezen vaak gedeeltelijk of geheel het vermogen zich geslachtelijk voort te planten, b. v. het suikerriet, pisang, enz. Mocht dit ook voor de kambodja gelden, dan zou men moeten veronderstellen, dat de *Plumeria*'s op het erf van het Herbarium en in den Plantentuin niet tot een eeuwenoude, maar tot een jonge cloon behooren, of dat zij zelfs uit geïmporteerd zaad zijn voortgekomen. Misschien is het nog mogelijk te weten te komen welke afstamming de vruchtdragende *Plumeria*'s in Buitenzorg hebben gehad.

Zürich.

ALB. FREY-WYSSLING

Kalong-trek enquête. — Dr J. H. WESTERMANN was zoo vriendelijk mij eenige gegevens van Borneo, door hem verzameld, te doen toekomen. Hij schrijft:

Vermoedelijk vindt langs de geheele Oostkust van Borneo een dagelijksche trek van kalongs plaats, en wel van de kustbosschen naar het binnenland, vice versa. Overdag hebben deze dieren hun slaapplekken in de zoetwater- en brakwaterbosschen aan de kust, terwijl zij tegen den avond op groote schaal, doch in kleine troepjes bijeen, de drogere bosschen in het binnenland opzoeken, om daar boschvruchten te vreten. Volgens de bevolking zouden zij kort na middernacht weer naar de kust terug trekken. Evenwel werd 's morgens vroeg nooit een bepaalde trek geconstateerd. Van bepaalde trekwegen kunnen wij hier m. i. niet spreken, wel van een trekstrook. Hoe breed deze strook ongeveer is, kan ik niet zeggen, aangezien de waarnemingen tamelijk dicht bij de kust werden gedaan (maximaal 8 km). Op sommige gedeelten van die strook ontbreekt echter de trek, zoo bijv. van Balikpapan ongeveer 20 km naar het N., in verband met het weggappen daar van de kustbosschen.

Waarnemingsplaatsen waren:

Sambodja (boorterrein N. van Balikpapan): April, Mei 1936.

Soengei Tiram (tusschen Sambodja en boorterrein Sanga²): Febr.-Maart 1933.

Soengei Sangatta, aan haar mond (ten N. v. d. Mahakam): Mei, Juni 1936.

Te Soengei Tiram werd eens waargenomen, dat een troep kalongs van ca 100 stuks in V-vorm, op ganzenmanier, van het N. naar het Z. evenwijdig met de kust trok.

Van den mond der Sangatta rivier werd op 9 Nov. 1936 gerapporteerd, dat, nadat ongeveer 2 maanden lang slechts hoogstens 25 kalongs per dag overvlogen, op 5 Nov. een trek tusschen half 6 en 6 nam. begon van meer dan 250 stuks, in landwaartsche richting, naar het NW. Het was opvallend, dat ter plaatse op 4 Nov. zware regens vielen, zoodat er wel eenige samenhang tusschen regens en trek lijkt te bestaan.

Sedert begin Nov. 1936 was er nabij den mond van de Sangatta rivier een wisselende scheme-ringtrek; soms trokken er in ongeveer 10 minuten eenige honderden door, een andere keer slechts een enkele. Over het geheel genomen was de trek in Dec. 1936 veel geringer dan die van de eerste dagen van November. De trekrichting was N.W. tot N.N.W. In Dec. viel er veel regen, maar in de late namiddaguren was het doorgaans droog.

In Zuid Borneo werd aan de Midden Barito, ongeveer 50 km ten Z. van Kp. Boentok, dus *diep* in het binnenland, een avondtrek van het ZO. naar het NW. gezien en wel in Aug.-Sept 1934. Deze trek, die minder massaal was dan de trek bij de kust, had waarschijnlijk plaats van de moerasbosschen langs de Barito rivier, of nog verder oostelijk gelegen, naar de drogelandbosschen in het NW. Een zendeling, wonend aan de Boven Barito (Boven Doesoelanden) vermeldde in Juli 1935 het eten van *doerian*-bloemen door kalongs. De mantri van het Boschwezen te Pleihari, ten Z. van Bandjermasin, schreef, dat de kalongs in 1935 in groote troepen kwamen aanzetten, als de vruchten gingen rijpen. Behalve boschvruchten aten zij gaarne de gekweekte *ramboetan*, *langsat*, *sawoe*, enz.

Over *West Celebes* staat nog in het 10de Verslag der N.I. Ver. t. Natuurbescherming, op blz. 164, dat tegen de avondschemering in de Lariangvlakte kolossale troepen kalongs van meer dan 2000 stuks van Zuid naar Noord kwamen overvliegen. Slaapplaatsen werden niet gevonden.

VAN STEENIS.

BOEKBESPREKING

B. Rensch. — Geschichte des Sundabogens, eine tiergeographische Untersuchung. Berlin, BORNTAEGER, 1936, 318 pp., 20 fig. RM. 18.

Dit boek is een zeer welkome moderne aanvulling van de zoögeographische literatuur van den Indischen Archipel. Niet de geheele Archipel wordt besproken. De eilanden, die buiten de eigenlijke Soendaboog vallen, Celebes, Philippijnen, Noord-Molukken, Nieuw-Guinea en naburige eilanden worden niet of slechts zeer summier behandeld. Het uitgebreidst worden de Kleine Soenda-eilanden beschouwd, welke de auteur tijdens een expeditie in 1927 bezocht. Daar het, zooals vanzelf spreekt, niet mogelijk was alle diergroepen zoögeographisch te analyseeren, heeft de auteur daartoe de zoogdieren, vogels, reptielen, amphibieën, dagvlinders en landslakken uitgekozen. In de uitvoerige en complete literatuuroverzichten worden echter de andere diergroepen wel uitvoerig besproken.

De grondslag van de beschouwingen vormt overal de „Rassenkreis". Dit is een systematisch begrip, waarvoor de auteur reeds lang een lans gebroken heeft (RENSCH, Das Prinzip geographischer Rassenkreise und das Problem der Artbildung, Berlin, 1928). In de nieuwe systematiek vindt dit principe hoofdzakelijk door zijn bemoeiing meer en meer ingang.

Het is onmogelijk hier eenigszins compleet de conclusies, waartoe de auteur komt, op te sommen of critisch te beschouwen. Slechts enkele resultaten van zijn onderzoek aangaande de Kleine Soenda-eilanden wil ik hier vermelden. Deze behooren volgens den auteur alle, met uitzondering van Bali, dat faunistisch onder Java gerekend wordt, tot het z.g. overgangsgebied tusschen de Asiatische en Australische fauna. Dit omvat ook Celebes, de Molukken, de Timorlaut- en de Kei-eilanden.

De Kleine Soenda-eilanden worden onderverdeeld in twee groepen. De eene groep bestaat uit de Kleine Soenda eilanden tot aan het eiland Alor, de tweede uit Timor, Wettar en de nabijliggende eilanden. De Timorlaut (Tenimber-) eilanden vormen een aparte groep, evenals de Kei-eilanden.

Op de eilanden Lombok en Soembawa overheerschen nog de westelijke fauna-elementen, zoodat deze weer een soort overgang vormen naar de fauna van Java. De fauna van de Kei-eilanden is een overgang naar die van het papoeasche gebied. De Straat Lombok wordt dus wederom door den auteur als een belangrijke zoögeographische grens beschouwd. De lijn van WALLACE wordt dus weer in eere hersteld.

Het zou te ver voeren nader op den inhoud van dit vlot geschreven werk in te gaan. Wij kunnen het ieder, die zich voor de verspreiding der dieren in Insulinde interesseert, zeer ter lezing aanbevelen.

Malang.

J. G. BETREM.